

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 1 december 2021

Mål nr

T 5613-20

PARTER

Klagande

PVC-hallen AB, 559133-5426

c/o N

Ombud: Advokat TE och jurist BE

Motparter

1. JK

2. MN

Ombud för 1 och 2: Advokat JEJ

SAKEN

Fordran

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Övre Norrlands dom 2020-09-25 i mål T 362-20

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom och fastställer tingsrättens domslut i huvudsaken.

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom även i fråga om rättegångskostnader och befriar PVC-hallen AB från skyldigheten att ersätta JK och MN för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förpliktar JK och MN att solidariskt ersätta PVC-hallen AB för dess rättegångskostnader

- i tingsrätten med 288 950 kr, varav 283 500 kr avser ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från den 19 mars 2020, och
- i hovrätten med 166 745 kr, varav 161 000 kr avser ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från den 25 september 2020.

Högsta domstolen förpliktar JK och MN att solidariskt ersätta PVC-hallen AB för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 175 584 kr, varav 175 000 kr avser ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

PVC-hallen AB har yrkat att Högsta domstolen ska ändra hovrättens dom och förplikta JK och MN att till bolaget betala 400 000 kr och ränta enligt 4 och 6 §§ räntelagen från dagen för delgivning av stämningsansökan.

PVC-hallen har vidare yrkat att Högsta domstolen ska befria bolaget från skyldigheten att ersätta JK och MN för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förplikta JK och MN att ersätta bolaget för rättegångskostnader där.

JK och MN har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 6.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Evonet AB bedrev verksamhet i form av bl.a. konstruktion av transportabla industri- och lagerhallar. Bolaget ägdes av PN. Marknadsföring och montage av hallarna sköttes av återförsäljare, bl.a. bolag som ägdes av JK respektive MN.
2. PN sålde genom ett aktieöverlåtelseavtal i juni 2015 samtliga 500 aktier i Evonet till JK och MN. Enligt avtalet skulle köparna betala totalt 500 kr på tillträdesdagen samt senare, och under vissa angivna förhållanden, bl.a. en tilläggsköpeskilling om 350 000 kr. Vidare skulle de på tillträdesdagen överta hälften av ett borgensåtagande om 800 000 kr som säljaren hade gentemot Handelsbanken. Slutligen åtog sig köparna att överta resterande del av borgensåtagandet när Evonets årsomsättning översteg 10 miljoner kronor eller när bolaget hade omsatt totalt 10 miljoner kronor räknat från tillträdesdagen. Omsättningen kom dock aldrig att överstiga det belopp som angavs i avtalet.
3. I juli 2016 överlät Evonet, genom en s.k. inkråmsaffär, samtliga sina tillgångar till bolag som ägdes av köparna. Kort därefter försattes Evonet i konkurs efter egen ansökan. Säljaren betalade 400 000 kr till banken i enlighet med sitt resterande borgensåtagande och krävde köparna på motsvarande belopp. Kravet överläts sedermera på ett bolag som efter hovrättens dom har namnändrats till PVC-hallen.

Parternas talan

4. PVC-hallen väckte talan och krävde ersättning av köparna bl.a. för att säljaren hade behövt infria sitt resterande borgensåtagande. Till stöd för talan gjorde bolaget gällande följande. Köparna agerade i strid med aktieöverlåtelseavtalet genom att kreditera fakturor utställda av Evonet på andra bolag som ägdes av köparna, underlåta att fullfölja ineliggande kundorder i Evonet och i stället omdirigera verksamheten till andra bolag som ägdes av köparna. Om köparna inte hade agerat på det sättet skulle Evonets omsättning ha uppnått och överstigit 10 miljoner kronor före konkursen, vilket hade inneburit att köparna hade varit skyldiga att överta resterande del av borgensåtagandet. Köparnas agerande var illojalt och oaktsamt och orsakade skada för säljaren motsvarande det infriade borgensåtagandet om 400 000 kr.

5. Köparna anförde till bestridande av talan följande. Evonet hade under inga omständigheter uppnått en omsättning om 10 miljoner kronor. De agerade lojalt och det var i stället säljaren som var illojal genom att dels före aktieöverlåtelsen lämna osanna uppgifter om tillgångar och skulder i Evonet, dels inte bistå köparna med sådan information som var nödvändig för att försöka ordna upp situationen i bolaget efter det att den dåliga ekonomiska situationen hade uppdagats. Med beaktande av säljarens illojalitet skulle det strida mot tro och heder att åberopa klausulen om borgensövertagandet och den kan därför enligt 33 § avtalslagen inte göras gällande. Alternativt ska klausulen lämnas utan avseende eller jämkas till noll enligt 36 § avtalslagen. Klausulen är dessutom utformad på ett sådant sätt att den är en nullitet, eftersom den förutsätter att banken skulle ha godtagit att köparna övertog det resterande borgensåtagandet.

Vad målet i Högsta domstolen gäller

6. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i hovrättens bedömning att Evonets omsättning skulle ha överstigit 10 miljoner

kronor för det fall verksamheten även fortsättningsvis uteslutande hade bedrivits i Evonet.

7. Målet gäller om köparna har haft en skyldighet att lojalt verka för att uppnå den omsättning som skulle utlösa det avtalade åtagandet att överta säljarens resterande borgensåtagande och om de i så fall har ådragit sig skadeståndsskyldighet genom att åsidosätta denna skyldighet.

Rättsliga utgångspunkter

Lojalitet i avtalsförhållanden

8. Olika typer av mellanmän har sedan lång tid haft en lagfäst skyldighet att agera lojalt i avtalsförhållandet med huvudmannen, en s.k. lojalitetsplikt. Men även i vissa andra rättsförhållanden finns en sådan skyldighet föreskriven i lag. Exempel på lagar som innehåller mer eller mindre uttryckliga regler om lojalitet är 18 kap. 3 och 4 §§ handelsbalken, 4 § konsumenttjänstlagen (1985:716), 5 och 7 §§ lagen (1991:351) om handelsagentur, 4 § kommissionslagen (2009:865) samt 6 § konsumentkreditlagen (2010:1846).

9. Det har i den juridiska litteraturen tidigare funnits en viss återhållsamhet inför en allmän princip om lojalitet i avtalsförhållanden. Under senare tid har synsättet emellertid förändrats och det har framhållits att det finns en lojalitetsplikt även utanför de lagreglerade fallen (se t.ex. Anders Holm, *Den avtalsgrundande lojalitetsplikten*, 2004; Erika P. Björkdahl, *Lojalitet och kontraktliknande förhållanden*, 2007; Jori Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 2007, samt Jan Ramberg och Christina Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 11 uppl. 2019, avsnitt 1.4.6).

10. Även i rättspraxis har lojalitetsaspekter i olika sammanhang tillmätts betydelse i relationen mellan parterna. Rättsfallet ”Överförmyndaren” NJA 2012 s. 1095 rörde frågan huruvida ett avtal om fastighetsöverlåtelse hade kommit till stånd. Högsta domstolen framhöll (se p. 16 och 21 i avgörandet)

att det kunde sättas i fråga om inte allmänna principer om *culpa in contrahendo* kan leda till ett visst skadeståndsansvar för en part som inte agerar med tillbörlig lojalitet mot motparten, och det oberoende av om köpet blir av eller inte.

11. I rättsfallet ”Ränteskruven” NJA 2005 s. 142 hade Högsta domstolen att tolka en klausul som enligt sin ordalydelse gav en leasegivare rätt att ensidigt avgöra om en ändring av leasingavgiften var befogad med hänsyn till ändringar i ett visst ränteläge. Högsta domstolen framhöll att det fick ankomma på leasegivaren att tillämpa klausulen på ett lojalt och konsekvent sätt. Rätten att höja leasingavgiften vid en ränteuppgång motsvarades således av en skyldighet att sänka avgiften vid en räntenedgång.

12. Också i situationer där avtalsbrott förekommit har betydelsen av att parterna agerar lojalt uppmärksamats. I ”Kravmjölken” NJA 2017 s. 203 p. 8 uttalade Högsta domstolen att många avtal, särskilt sådana som gäller under längre tid och som rymmer ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, förutsätter en lojal samverkan mellan parterna under avtalstiden. I det sägs ligga bl.a. att parterna har en skyldighet att i vissa för avtalet väsentliga delar lämna varandra upplysningar eller klargöra sin uppfattning i olika avseenden. Det gäller enligt domstolen även i situationer då den ena parten gör sig skyldig till ett avtalsbrott. (Jfr även ”Restaurang Pelé” NJA 2002 s. 630, ”Skogssällskapet” NJA 2017 s. 1195 p. 15 och ”Leksaksaffären i Vimmerby” NJA 2018 s. 171 p. 10 och 14.)

13. Som framgår av de redovisade rättsfallen förutsätts alltså i rättstillämpningen att parter i en avtalssituation många gånger har en skyldighet att visa viss lojalitet mot varandra. Något uttryckligt stöd i lag eller avtal behöver således inte finnas för att en lojalitetsplikt ska föreligga.

Omfattningen av lojalitetsplikten

14. Även om en lojalitetsplikt således kan föreligga mellan parter i ett avtalsförhållande är dess omfattning och innehåll svår att närmare ange. En skyldighet att agera lojalt kan förklaras av att ett avtal syftar till att vardera parten genom samverkan ska uppnå en gynnsammare position och därför bör utgå från parternas rimliga förväntningar på hur avtalet ska genomföras.

15. Avtalsförhållandet innebär mot bakgrund av det anförda att en part med omsorg, dvs. efter bästa förmåga, ska respektera även de intressen som motparten har till följd av avtalet. Vilka krav som kan ställas på en parts lojalitet måste avgöras efter en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. På vilket sätt och med vilken styrka olika omständigheter påverkar lojalitetspliktens närmare innehåll kan alltså inte anges i en för alla fall gällande princip.

16. I lojalitetsplikten ligger ett krav på att parterna måste verka för att avtalet genomförs i enlighet med dess villkor. Utgångspunkten är att en part då måste avhålla sig från att vidta handlingar som medför risk för att motparten drabbas av skada. Särskilt gäller detta i situationer där en part har ett rättsligt, kunskapsmässigt eller ekonomiskt övertag. Detta hindrar inte att det i vissa situationer får godtas att en part vidtar för parten ekonomiskt rationella dispositioner, även om det kan få vissa negativa effekter för motparten.

17. Vid bedömningen av hur långt lojalitetsplikten sträcker sig för en part måste agerandet ställas i relation till motpartens rimliga förväntningar. Avtalet i sig, omständigheterna kring avtalets tillkomst och senare inträffade förhållanden får då stor betydelse.

18. Vad som nu har sagts kan även få aktualitet vid en parts passivitet när det gäller att lojalt uppfylla sina avtalade skyldigheter.

Bedömningen i detta fall*Den aktuella avtalsklausulen*

19. Köparnas åtagande att överta resterande del av säljarens borgensåtagande finns intaget i klausul 10.6 i aktieöverlåtelseavtalet. Klausulen har följande lydelse.

När bolagets årsomsättning övergår 10 000 000 sek eller när bolaget omsatt totalt 10 000 000 sek från tillträdesdagen (tillträdesdagen beräknas som omsättning 0 sek), skall köparen överta resterande borgen i Handelsbanken för lån [...].

Avtalsklausulen är giltig

20. Utredningen ger inte stöd för att omständigheterna vid avtalets tillkomst var sådana att det enligt 33 § avtalslagen skulle strida mot tro och heder att med vetskap om dem åberopa avtalsklausulen. Inte heller ger utredningen stöd för att omständigheterna är sådana att klausulen ska jämkas eller lämnas utan avseende med stöd av 36 § avtalslagen. Klausulen innebär ett åtagande för köparna att under vissa förutsättningar överta resterande borgen från säljaren. Huruvida den har någon rättslig verkan mot banken är utan betydelse för köparnas åtagande gentemot säljaren.

21. Klausulen utgör således avtalsinnehåll mellan parterna.

Innebörden av klausulen

22. Avtalet föreskriver inte någon uttrycklig skyldighet för köparna att driva verksamheten vidare i Evonet. Det anges enbart en skyldighet för köparna att överta det återstående borgensåtagandet när den angivna omsättningen i Evonet har uppnåtts. Likväl måste klausulen anses bygga på en gemensam uppfattning hos avtalsparterna om att verksamheten skulle drivas vidare i Evonet. Om köparna inte skulle ha någon som helst skyldighet att

verka för att omsättningsmålet uppnås framstår klausulen som tämligen innehållslös för säljaren. Det framgår också av utredningen att parterna var inställda på att verksamheten i Evonet både kunde och skulle drivas vidare.

23. Klausulen måste mot den angivna bakgrunden förstås så att den innefattar en skyldighet för köparna att lojalt eftersträva det uppsatta omsättningsmålet. Parterna har därför enligt avtalet haft att efter bästa förmåga verka för att bolaget uppnådde detta.

Köparna har agerat i strid mot klausulens innebörd

24. Ett skäl till att koppla övertagandet av borgensåtagandet till ett omsättningsmål får antas ha varit att begränsa köparnas risk om det skulle visa sig att förvärvet inte blev framgångsrikt. Säljaren fick därmed bära en risk för att bolaget efter överlåtelsen inte gav det utfall som förväntades. Samtidigt förlorade säljaren, sedan aktierna hade tillträtts, möjligheten att i någon reell mening påverka verksamheten. Detta ställde särskilda krav på köparna att agera så att avtalet genomfördes på ett lojalt sätt.

25. Parterna var vid avtalstidpunkten medvetna om att Evonet var likvidationspliktigt och att ekonomin i bolaget var minst sagt bekymmersam. Köparna får mot denna bakgrund anses ha varit fria att vidta åtgärder för att bolaget skulle kunna drivas vidare på ett ekonomiskt sunt sätt. Den aktuella klausulen uteslöt inte heller att köparna, om det visade sig vara företagsekonomiskt nödvändigt, avvecklade bolagets verksamhet.

26. De åtgärder som vidtogs var radikala. Det är ostridigt att köparna krediterade fakturor utställda på bolag som var närstående till dem, att de underlät att fullfölja inneliggande kundorder och att de omdirigerade verksamheten i Evonet till närstående bolag. Det kapitaltillskott som köparna enligt aktieöverlåtelseavtalet skulle tillföra Evonet kom inte heller till stånd.

27. De dispositioner som köparna vidtog ska bedömas med beaktande av att säljaren vid överlåtelsen var medveten om bolagets bekymmersamma ekonomiska läge och därför måste ha varit införstådd med att det var nödvändigt att vidta åtgärder för att komma till rätta med bolagets svårigheter. Genom köparnas agerande kom emellertid en mycket stor del av omsättningen att hamna utanför Evonet. De vidtagna åtgärderna var mycket långtgående. De ger bilden av att köparna, i en strävan att skydda den verksamhet som drevs i närståendebolagen, agerade utan att ta hänsyn till Evonets – och därmed säljarens – intressen. Åtgärderna motverkade direkt det mellan parterna förutsatta omsättningsmålet. Köparna har inte visat att åtgärderna var företagsekonomiskt nödvändiga.

28. Av det anförda följer att köparna inte efter bästa förmåga har verkat för att omsättningsmålet skulle uppnås. De har därmed åsidosatt den lojalitetsplikt som avtalet innefattade.

Avslutande slutsatser

29. Som en förutsättning för domstolens prövning gäller att omsättningen skulle ha överstigit 10 miljoner kronor för det fall verksamheten uteslutande hade bedrivits i Evonet (se p. 6). När så inte skedde ledde det till att säljaren fick infria återstående del av borgensåtagandet. Köparna har därmed genom att inte uppfylla sina förpliktelser gentemot säljaren blivit skadeståndsskyldiga med ett belopp motsvarande det infriade borgensåtagandet.

30. Hovrättens dom ska således ändras i huvudsaken och tingsrättens domslut fastställas.

Rättegångskostnader

31. PVC-hallens talan i både tingsrätten och hovrätten fördelade sig på två yrkanden rörande dels skadestånd om 400 000 kr för åsidosättande av lojalitetsplikten, dels ersättning om 135 000 kr för utebliven hyresvinst.

Rättegångskostnaderna ska fördelas efter den utgång som målet fått i Högsta domstolen. PVC-hallen har här vunnit framgång beträffande det förra yrkandet medan hovrättens ogillande dom beträffande det senare yrkandet har fått laga kraft. Det är inte möjligt att göra en uppskattning av hur kostnaderna i tingsrätten och hovrätten fördelar sig på de båda yrkandena. Frågan om ersättningsskyldighet för rättegångskostnader i dessa instanser bör därför bestämmas utifrån den sammantagna beloppsmässiga utgången.

32. Högsta domstolen gör ingen annan bedömning än tingsrätten när det gäller skäligheten av ombudsarvode där. Beloppet bör dock justeras när det gäller det summerade antalet timmar. Begärd ersättning för rättegångskostnad i hovrätten är vitsordad och ska utgå med hälften.

33. Med hänsyn till utgången i Högsta domstolen ska köparna åläggas att ersätta PVC-hallen för hela dess rättegångskostnad här. Den begärda ersättningen avser ombudsarvode med 195 300 kr jämte ränta. Ersättningen framstår som hög med hänsyn till målets karaktär och omfattning. Ersättningen för ombudsarvode ska därför bestämmas till skäliga 140 000 kr. Eftersom PVC-hallen numera inte är registrerad som skattskyldig för mervärdesskatt, utgör mervärdesskatten på ombudets krav en del av bolagets rättegångskostnad.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Kerstin Calissendorff, Svante O. Johansson (referent), Sten Andersson och Stefan Johansson
Föredragande har varit justitiesekreteraren Malin Broman Lindfors